

تبیین تاثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت زنان در هوشمندسازی شهر تهران

اکرم ناصری فر- بهرام بیات -منصوره نیکو گفتار

چکیده

امروزه هوشمندشدن ابعاد مختلف زندگی بشر از موضوعات مبتلا به اکثریت جوامع بشری است که مورد توجه فراوان قرار گرفته است در راستای هوشمندسازی شدن زنان به عنوان یکی از گروههای اجتماعی و تاثیر گذار در استفاده از تکنولوژی جدید مورد توجه هستند، در زندگی جمعی شهرها به دغدغه ای برای ساختارهای مدیریتی تبدیل شده است. در حوزه هوشمند سازی مشارکت مردمی در آن یکی از ضمانت های نیل به موفقیت ارزیابی می شود مشارکت زنان برای دستیابی به توسعه سیاسی و اقتصادی ضروری است. چون موقعیت زنان در جامعه عمیقاً تحت تاثیر شرایط و سطوح توسعه در کشورها است، هرچه کشورها توسعه یافته تر باشند مشارکت پذیر تر هستند .. هدف مقاله تبیین تاثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت زنان در هوشمند سازی شهر تهران است که با روش پیمایش و با جامعه آماری کلیه زنان ۱۸ سال به بالای مناطق ۷ و ۸ تهران که در سرای محلات فعال هستند نیز می باشد لذا با روش نمونه گیری خوشه ای تعداد ۳۸۴ نفر انتخاب شده است برای تبیین نظری موضوع و استخراج فرضیه ها از نظریه های مشارکت، سرمایه اجتماعی، نظریه شبکه ای بهره گرفته شده است.

یافته های تحقیق نشان می دهد که متغیرهای شبکه های اجتماعی و سودمند انگاری هم به طور مستقیم و هم به شکل غیر مستقیم بر متغیر وابسته (هوشمندسازی) تاثیر گذار می باشند. متغیر اعتماد اجتماعی فقط به طور مستقیم بر متغیر وابسته (هوشمندسازی) تاثیر گذار می باشد. همچنین تاثیر کل متغیر اعتماد اجتماعی بر متغیر هوشمندسازی شهر برابر ۰/۵۷۱ می باشد و تاثیر کل متغیر شبکه اجتماعی بر متغیر هوشمندسازی شهر برابر ۰/۵۳۱ می باشد. و تاثیر کل متغیر سودمند انگاری بر متغیر هوشمندسازی شهر برابر ۰/۴۷۹ می باشد.

کلید واژه ها: هوشمند سازی، اعتماد، شبکه های اجتماعی، سرمایه اجتماعی-سودمند انگاری

گروه جامعه شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران دانشجوی دکترا
گروه جامعه شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران بهرام بیات (نویسنده مسئول)
گروه جامعه شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران منصوره نیکو گفتار مشاور

مقدمه

امروزه هوشمند شدن ابعاد مختلف زندگی بشر از موضوعات مبتلا به اکثریت جوامع بشری است که مورد توجه فراوان قرار گرفته است. بر اساس روند رسوخ و سیطره هوشمندی بر زندگی جوامع می توان از عصر هوشمند سخن به میان آورد که این مهم با خود ویژگی ها و الزامات بسیاری را برای بشر به ارمغان آورده و در آینده در سطح گسترده تری این ارمغان توسعه خواهد یافت.

یکی از موضوعات محوری هوشمند سازی و هوشمند شدگی در عصر حاضر هوشمند شدن شهرها و بوئژه کلان شهرهاست که ضرورت ورود به آن از جمیع جهات اهمیت روزافزونی پیدا می کند به نظر می رسد امکان تبادل اطلاعات بین اجزای شهر و شهروندان از ارکان اصلی عملیاتی کردن شهر هوشمند است. در شهر پایدار هوشمند با محوریت توسعه اجتماعی، به مؤلفه های مشارکت پذیری توجه شده است و چگونگی فراهم آوردن موقعیت مشارکت و رشد و نقش مؤثر شهروندان (زنان) در جامعه هوشمند و دیگر به فراهم آوردن موقعیت بهره‌مندی از یک زندگی سالم و با کیفیت برای شهروندان بالاخص زنان نیز می پردازد.

شهر هوشمند نیازمند زیرساخت های فراوانی است و شهر باید آماده فرآیند تحول بشود اما تجربه همه شهرهایی که به شهر هوشمند دست یافته اند و یا صحبت با نخبگان و اندیشمندی که در این حوزه تلاش های بسیاری داشته اند ما را به این نتیجه می رساند که شهر هوشمند نیازمند مشارکت همگانی است، یعنی زمانی تکنولوژی و امکانات زیرساخت های هوشمند کارآیی لازم را در شهر خواهند داشت که شهروندان و ساکنین شهر با این مقوله آشنا شوند و با فرهنگ آن جوامع از نوع شهر هوشمند ارتباط مؤثری برقرار کنند.

یکی از الزامات مهم در حوزه هوشمند سازی شهرها، موضوع سرمایه اجتماعی در میان مردم برای مشارکت در هوشمند سازی است. سرمایه اجتماعی ویژگی و خاصیت ساختار اجتماعی است که برای افراد و سازمانهای مالک آن زمینه ای را فراهم می کند که موانع و مشکلات فرا روی خود را با کاهش هزینه تعاملات مرتفع نمایند.

سرمایه اجتماعی به طور خلاصه شامل سرمایه و منبع حاصل از نهادها، روابط و هنجارهایی است که کنش اجتماعی را به لحاظ کمی و کیفی شکل می دهند. (چلبی و مبارکی، ۱۳۸۴: ۳). سرمایه اجتماعی شامل مجموعه ای از ارتباط های فعال در بین مردم است: اعتماد، تفاهم متقابل و ارزش های مشترکی و رفتارهایی که پیوند اعضا یک شبه و اجتماع همیارانه انسانی فراهم می سازد.

روش شناسی

تحقیق حاضر با هدف واکاوی و شناسایی و تبیین تاثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت زنان در هوشمند سازی شهر تهران انجام گرفته است. روش انجام تحقیق پیمایش می باشد. جامعه آماری تحقیق کلیه زنان بالای ۱۸ سال مناطق ۷ و ۸ تهران می باشد. حجم نمونه تحقیق تعداد ۳۸۴ نفر است که بر اساس روش نمونه گیری خوشه ای و با استفاده از فرمول کوکران از میان جامعه آماری انتخاب شده است اطلاعات مورد نیاز با استفاده از پرسشنامه ای محقق ساخته جمع آوری و از طریق نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

چارچوب نظری

اجیمز کلمن سرمایه اجتماعی را، سرمایه و منابعی می داند که افراد و گروه ها می توانند آن را از طریق پیوند با یکدیگر و با توجه به میزان و شدت ارتباط خود بدست آورند. (Coleman, 1998) در تعریفی دیگر سرمایه اجتماعی کلیت روابط اجتماعی در درون سازمان یا بدون وجود سازمان است که سطوحی از اعتماد لازم است تا بافت اجتماعی سازمان را حفظ نماید. (calbrese, 2006: 174) برخی از محققان نیز این عبارت را به عنوان منبعی تعریف می کنند که کنشگران به واسطه ارتباط با دیگر اعضا در گروه ها، شبکه ها و یا سازمان ها به دست

می‌آورند. (smith, ۲۰۰۵: ۴). تعاریف مختلفی از سرمایه اجتماعی توسط اندیشمندان مختلف در این حوزه ارائه شده است که در کل، با جمع‌بندی نظرات ابراز شده توسط محققان در این زمینه می‌توان این مفهوم را مجموعه‌ای از شبکه‌های ارتباطی، هنجارها، ارزش‌ها و درکی دانست که همکاری درون‌گروهی و بین‌گروهی را جهت کسب منافع متقابل تسهیل می‌کند. در تعریف این مفهوم جامعه‌شناسان عمدتاً در شاخص‌هایی نظیر اعتماد بین مردم و اجتماع، احساس تعلق، افزایش توانایی‌های فردی برای کنش موفق، ارتباطات مشارکتی و پیوندهای اجتماعی، برای سرمایه اجتماعی متفوق‌النظر هستند. **جیمز کلمن**، سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از منابعی می‌داند که در روابط خانواده و سازمان اجتماعی محلی وجود داشته و برای رشد اجتماعی یا شناختی یک کودک یا جوان مفیدند. به عقیده وی این منابع برای افراد مختلف متفاوتند و می‌توانند امتیاز مهمی را برای توسعه سرمایه انسانی کودکان و جوانان ایجاد کنند. (colman, ۱۹۹۸: ۴۴) وی معتقد است سرمایه اجتماعی عبارت از ارزش آن جنبه از ساختار اجتماعی است که بعنوان منابعی در اختیار اعضای یک گروه یا یک سازمان قرار می‌گیرد تا بتوانند به اهداف و منافع خود دست یابند. همچنین وی در نظریه خود، سرمایه انسانی را هدف غایی مطرح کرده و سرمایه اجتماعی را بعنوان ابزاری برای رسیدن به سرمایه انسانی قلمداد می‌کند و با استفاده از این مفهوم به دنبال شناخت نقش هنجارها و ارزش‌ها در داخل خانواده یا شبکه‌های اجتماعی بود تا از این طریق بتواند موجب تقویت سرمایه‌های انسانی شود.

رابرت پوتنام بعنوان یکی از نظریه‌پردازان حوزه سیاست، سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از ویژگی‌های زندگی اجتماعی نظیر شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد می‌داند که مشارکت‌کنندگان را قادر می‌سازد تا به شیوه‌ای مؤثرتر، اهداف مشترک خود را تعقیب کرده و در نهایت، با اتحاد مبتنی بر اعتماد و تعاون به اهداف خود نایل شوند. (Putnam, ۱۹۹۶: ۵۵). از نظر وی اعتماد و ارتباط متقابل اعضای در شبکه به عنوان منابعی هستند که در کنش‌های اعضای جامعه موجود است و همین عناصر می‌توانند راه را برای نیل به منافع متقابل هموار نمایند و این منافع فراتر از سطح فردی و در سطح ملی مطرح می‌شود.

پیروردیو، سرمایه اجتماعی را مجموعه منافع مادی یا معنوی می‌داند که به یک فرد یا گروه اجازه می‌دهد تا شبکه پایداری از روابط کم و بیش نهادینه شده بر اساس آشنایی و شناخت کامل را در اختیار داشته باشند (bourdieu & wacquant, ۱۹۹۲: ۳۱). از نظر وی این شکل از سرمایه حاصل جمع منابع بالقوه و بالفعلی است که نتیجه مالکیت شبکه با دوامی از روابط نهادی شده بین افراد و به عبارت ساده‌تر عضویت در یک گروه است. از نظر وی این سرمایه در طول زمان و تلاش افراد جامعه به دست می‌آید و محصول نوعی سرمایه‌گذاری فردی یا جمعی، آگاهانه یا ناآگاهانه است که به دنبال تثبیت یا بازتولید روابط اجتماعی است که مستقیماً در کوتاه‌مدت یا بلندمدت قابل استفاده هستند. (شارع‌پور، ۱۳۸۳). به اعتقاد پیروردیو، سرمایه می‌تواند در قالب سه شکل مختلف ظاهر شود: سرمایه اقتصادی که قابل تبدیل به پول بوده و در شکل حق مالکیت نهادینه می‌شود. سرمایه فرهنگی که تحت شرایط خاصی قابل تبدیل به سرمایه اقتصادی بوده و در شکل مدارج تحصیلی نهادینه می‌شود و بالاخره سرمایه اجتماعی که تحت شرایط خاصی قابل تبدیل به سرمایه اقتصادی بوده و ممکن است در شکل اصالت و شهرت نهادینه شود (همان منبع) پیروردیو در تعریف خود علاوه بر معرفی اشکال مختلف سرمایه، این نکته را نیز خاطر نشان می‌سازد که تسلط هر شکلی به خصوصی از سرمایه در حوزه‌ای از یک جامعه در ارتباط مستقیم با خصوصیت آن حوزه اجتماعی قرار دارد. (gerhards, ۱۹۹۵: ۸۵۹)

به طور کلی نظریه‌های مربوط به سرمایه اجتماعی را می‌توان به دو گروه عمده تقسیم‌بندی نمود. (شارع‌پور، ۱۳۸۳) الف) در گروه اول به تبعیت از پوتنام، سرمایه اجتماعی، پدیده‌ای فرهنگی تعریف می‌شود که نشان‌دهنده میزان اهمیت و توجه اعضای جامعه نسبت به امور مدنی بوده و بیانگر وجود هنجارهای اجتماعی مروج کنش جمعی و میزان اعتماد به نهادهای عمومی می‌باشد. نتایج

حاصل از تحقیق پوتنام در ایتالیا حاکی از این است که سرمایه اجتماعی در درازمدت انباشته می‌شود و ویژگی‌های یک کالای جمعی و عمومی را دارد.

ب) در گروه دوم، سرمایه اجتماعی با تبعیت از دیدگاه پیربورديو، نوعی سرمایه‌گذاری افراد و سازمانها در شبکه‌های اجتماعی تلقی می‌شود. در این معنا، سرمایه اجتماعی یک کالایی می‌باشد که می‌تواند به سرمایه فرهنگی تبدیل شده و بیانگر پایگاه اجتماعی فرد و سازمان باشد. لذا اندوخته سرمایه اجتماعی فرد و سازمان بیانگر قدرت او در جامعه می‌باشد. لازم به ذکر است کلمن نیز به همین سیاق بر مزایای سرمایه اجتماعی برای فرد یا سازمان تأکید دارد. از نظر کلمن هنجار کنش متقابل بر سرمایه اجتماعی تأثیر دارد و سرمایه اجتماعی می‌تواند از طریق تسهیل کنش جمعی اثرات مثبت اقتصادی در سطح ملی داشته باشد.

در جمع‌بندی نظری بر اساس نظریات کلمن، پوتنام و بورديو به ویژه در سطح ساختاری می‌توان گفت که در هر جامعه‌ای که سازمانها (در این تحقیق پلیس) بتواند با تبیین جایگاه و نقش خود و ارائه شناخت و آگاهی به افراد جامعه در آنها اعتماد به خود ایجاد کند در اجرای مأموریت‌ها و اهداف خود می‌تواند از ظرفیت مشارکتی جامعه بهره‌مند شود و این یعنی سرمایه اجتماعی که مأموریت‌های آن سازمان را تسهیل می‌نماید.

فرضیه‌ها

به نظر می‌رسد بین میزان آگاهی شهروندان و زنان و مشارکت اجتماعی آنان در هوشمندسازی شهر رابطه وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین میزان اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی شهروندان در هوشمندسازی شهر رابطه وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین میزان شبکه‌های اجتماعی در ارتباط با شهروندان و مشارکت آنان در هوشمندسازی شهر رابطه وجود دارد.

یافته‌ها

به منظور بررسی این رابطه با توجه به جدول مستطیلی شکل و ترتیبی بودن سطوح سنجش هر دو متغیر مستقل و وابسته از

آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده می‌کنیم.

ردیف	فرضیه	ضریب همبستگی	معنی داری	نتیجه
۱	بین میزان آگاهی شهروندان و زنان و مشارکت اجتماعی آنان در هوشمندسازی شهر رابطه وجود دارد.	۱۵۱**	۰۰۴	تایید
۲	بین میزان اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی شهروندان در هوشمندسازی شهر رابطه وجود دارد.	۱۳۸**	۰۰۸	تایید
۳	بین میزان شبکه های اجتماعی در ارتباط با شهروندان و مشارکت آنان در هوشمندسازی شهر رابطه وجود دارد.	۱,۰۰۰	۰۹۰	رد

داده های جدول بالا نشان می دهد که:

- ۱- با توجه به نتایج آزمون با اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۵ رابطه معنی داری بین میزان آگاهی زنان و مشارکت اجتماعی آنان در هوشمندسازی شهر وجود دارد. بنابراین فرضیه اول تحقیق تایید می گردد. همچنین مقدار این رابطه ۰/۱۵۱ است که دلالت بر همبستگی ضعیف بین دو متغیر دارد.
- ۲- با توجه به نتایج آزمون با اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۵ رابطه معنی داری بین میزان اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی شهروندان در هوشمندسازی شهر وجود دارد. بنابراین فرضیه دوم تحقیق تایید می گردد. همچنین مقدار این رابطه ۰/۱۳۸ است که دلالت بر همبستگی ضعیف بین دو متغیر دارد.
- ۳- با توجه به نتایج آزمون با اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۵ رابطه معنی داری بین میزان شبکه های اجتماعی در ارتباط با شهروندان و مشارکت آنان در هوشمندسازی شهر وجود ندارد. بنابراین فرضیه سوم تحقیق رد می گردد.

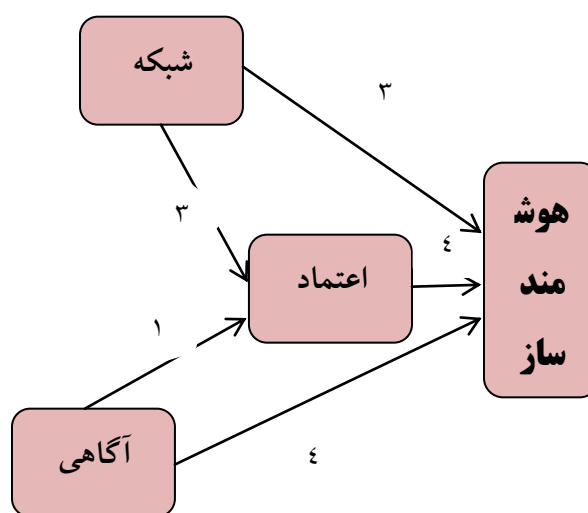
تحلیل مسیر

به منظور سنجش کلیه تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر وابسته و آزمون مدل مفهومی نسبت به تحلیل مسیر اقدام می نماییم. نتایج تحلیل مسیر و اثرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرها بر متغیر وابسته (هوشمندسازی شهر) به شرح جدول زیر می باشد:

جدول شماره (۴): نتایج تحلیل مسیر

متغیرها	انواع تأثیر	
	مستقیم	غیر مستقیم
اعتماد اجتماعی	۰/۴۳۶	-
شبکه های اجتماعی	۰/۳۵۹	۰/۱۷۲
آگاهی	۰/۴۱۰	۰/۰۶۹

نمودار تحلیل مسیر:

نمودار: تحلیل مسیر

با توجه به نتایج به دست آمده موارد زیر را میتوان عنوان نمود:

۱. متغیرهای شبکه های اجتماعی و آگاهی هم به طور مستقیم و هم به شکل غیر مستقیم بر متغیر وابسته (هوشمندسازی) تأثیر گذار می باشند.

۲. متغیر اعتماد اجتماعی فقط به طور مستقیم بر متغیر وابسته (هوشمندسازی) تأثیر گذار می باشند.

۳. میزان تأثیر کل هر متغیر مستقل بر متغیر وابسته عبارت است از جمع تأثیرات مستقیم با غیر مستقیم هر متغیر. بنابراین:

الف- تأثیر کل متغیر اعتماد اجتماعی بر متغیر هوشمندسازی شهر برابر ۰/۵۷۱ می باشد.

ب- تأثیر کل متغیر شبکه اجتماعی بر متغیر هوشمندسازی شهر برابر ۰/۵۳۱ می باشد.

پ- تأثیر کل متغیر آگاهی بر متغیر هوشمندسازی شهر برابر ۰/۴۷۹ می باشد.

۴. در بین متغیرهای مستقل بیشترین تأثیر را متغیر شبکه اجتماعی بر هوشمندسازی شهر دارد. همچنین متغیر سودمندنگاری در رتبه دوم قرار دارد و متغیر اعتماد اجتماعی در رتبه سوم قرار دارد. متغیرهای مشارکت پذیری و اطلاع رسانی نیز تأثیر رگرسیونی ندارند.

پیشنهادات:

شبکه های اجتماعی و فضاهای مجازی و کانال های ارتباطی و خدمات غیر حضوری و..... چه بخواهیم چه نخواهیم در دهکده جهانی وارد جامعه ما و ارتباطات ما شده اند و ضریب نفوذ بالایی پیدا کردند. هوشمند سازی شهریک هژمونی در جامعه را بوجود آورده است و جامعه شناسان و طراحان شهری می توانند در کنار مردم ابتدا این ابزارها وزیر ساخت ها را شناسایی و آموزشهای شهروندی را به سبک فرهنگ خود آن جامعه ترویج و توصیه و اشاعه دهند در این راستا استفاده از تکنولوژی و اعتماد و حفظ امنیت و ایمنی در این خدمات و اطلاع رسانی هوشمند و تولید محتوای مناسب جوامع مهم است و این مهم کمک زیادی به مدیریت جوامع و کنترل و نظارت خواهد داشت به طور مثال : پلیس و شهرداری ها و سازمان های محیط زیست و ادارات آب و برق و در کل و دولت ها و ..... می توانند این اعتماد سازی را ایجاد نمایند و با اطلاع رسانی به موقع شهروندان در همه ابعاد اجتماعی و خدماتی به مشارکت اجتماعی شهروندان در جامعه برسند و در نتیجه استفاده از این سرمایه های اجتماعی رضایتمندی جوامع را دنبال خواهد داشت .

منابع

- امیرکافی، مهدی. (۱۳۷۵) «اعتماد اجتماعی» پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی
- بوزان، باری. (۱۳۷۸) «مردم، دولت ها و هراس» تهران پژوهشکده مطالعات راهبردی
- بیات، بهرام. (۱۳۸۲) «آسیب ها و ناهنجاری های اجتماعی» معاونت اجتماعی نیروی انتظامی
- ترویانوویچ، رابرت. (۱۳۸۳) «پلیس جامعه محور» ترجمه مرکز تحقیقات کاربردی طرح و برنامه ناجا، تهران انتشارات فرات
- چلبی، مسعود. (۱۳۷۵) «جامعه شناسی نظم» تهران : نشر نی
- خوش فر، غلامرضا. (۱۳۷۹) «امنیت و جامعه مدنی» نشریه امنیت، سال چهارم، شماره سیزدهم و چهاردهم، مرداد و شهریور ۷۹
- خوش فر، غلامرضا. (۱۳۸۰) «بررسی میزان امنیت در استان مازندران» استانداری مازندران

- دلاورعلی. (۱۳۷۸) «مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی» چاپ سوم، تهران: انتشارات رشدبرتسون، یان. (۱۳۷۲) «درآمدی بر جامعه» ترجمه حسین بهروان، انتشارات آستان قدس رضوی
- دلاور، علی، (۱۳۸۵)، ساخت و هنجاریابی آزمون احساس امنیت، مرکز تحقیقات کاربردی طرح و برنامه ناجا، تهران
- فیروز آبادی سید حسن (۱۳۹۱)، «امنیت پایدار در مکتب امام خمینی (ره)» انتشارات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
- گالبرایت، جان. (۱۳۸۲) «فرهنگ وضعیت‌طلبی» ترجمه سعید ساری اصلانی، تهران، نشر نی
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۷) «پیامدهای مدرنیت» ترجمه محسن ثلاثی، تهران، چاپ سوم، نشر مرکز
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۵) «تجدد و تشخیص» ترجمه ناصر موفقیان، چاپ چهارم، تهران، نشر نی
- مبارکی، محمد. (۱۳۸۳) «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و جرم» پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی
- مک کین لای و آر. لیتل. (۱۳۷۴) «فرهنگ امنیت جهانی» ترجمه اصغر افتخاری، پژوهشکده مطالعات راهبردی
- ممتاز، فریده. (۱۳۷۹) «جامعه‌شناسی شهر» شرکت سهامی انتشار
- لک زایی نجف و مهری علی (۱۳۹۲)، ولایت ماندگار، امنیت پایدار، فصلنامه امنیت ملی، سال دوم شماره هفتم، دانشگاه عالی دفاع ملی
- شارع‌پور، محمود؛ «فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن»، نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران، شماره ۳: ۱۱۲-۱۰۱، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۳۸۰.
- شریفیان ثانی، مریم؛ «سرمایه اجتماعی: مفاهیم اصلی و چارچوب نظری»، فصلنامه علمی و پژوهشی رفاه اجتماعی، سال اول، شماره ۲: ۱۸-۵، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی تهران، زمستان ۱۳۸۰.
- صدیق سروستانی، رحمت‌الله؛ «آسیب‌شناسی اجتماعی»، واحد آموزش جهاد دانشگاهی تهران شاخه علوم اجتماعی: انتشارات جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران، پائیز ۱۳۷۳.
- غفاری، غلامرضا؛ «سنجش سرمایه اجتماعی»، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی تهران، معاونت پژوهشی گروه آموزشی مدیریت رفاه اجتماعی، خلاصه مقالات نخستین سمپوزیوم سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی، ۲۹ بهمن ماه ۱۳۸۲.
- فیلد، جان، ۱۳۸۶، سرمایه اجتماعی، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضانی، انتشارات کویر، تهران
- فوکویاما، فرانسیس؛ «پایان نظم: سرمایه اجتماعی و حفظ آن»، ترجمه غلام عباس توسلی، چاپ اول، تهران: انتشارات جامعه ایرانیان، بهار ۱۳۷۹.
- کلمن، جیمز؛ «بنیادهای نظریه اجتماعی»، ترجمه منوچهر صبوری، چاپ اول، تهران: نشر نی، ۱۳۷۷.

- ل) Bourdieu, Pierre, ۱۳۸۶, the forms of capital, in j. Richardson handbook of theory and research for the sociology of education, greenwood press, new york, united states of America.
- ط) Calabrese, Raymond L, ۲۰۰۶, building social capital through the use of an appreciative inquiry theoretical perspective in A school and university partnership, international journal of educational management, vol.۲۰, No.۳, pp.۱۷۳-۱۸۲.
- ث) Coleman, James S., ۱۹۸۸. "Social Capital in the Creation of Human Capital". American Journal of sociology ۹۴: ۹۵-۱۲۰, The International Bank for Reconstruction and Development, ۲۰۰۰, The World Bank, Washington, US: ۱۳-۳۹.
- ج) Field, John., ۲۰۰۳. "Social Capital". Published by Routledge, London, UK.
- د) Gerhards, jurgen and et al, ۱۹۹۵, forms of capital and social structure in cultural fields: examining bourdieu s social topography, American journal of sociology (AJS), Vol. ۱۰۰, No. ۴, the university of Chicago press, united states of America, pp. ۸۵۹-۹۰۳.
- ذ) Kawachi, Ichiro., Kennedy, Bruce P. and Wilkinson, Richard G., ۱۹۹۹. "Crime: Social Disorganization and Relative Deprivation". Social Science & Medicine, Volume ۴۸, Issue ۶, Pages: ۷۱۹-۷۳۱. <http://www.science Direct-social Science & Medicine: Crime: Social Disorganization and Relative Deprivation>.
- ص) Markowitz, Fred E., Bellair, Paul E., Liska, Allen E. and Liu, Janhong., ۲۰۰۱. "Extending Social Disorganization Theory: Modeling the Relationships Between Cohesion, Disorder, and Fear". Criminology, Volume ۳۹, Number ۲: ۲۹۳-۳۲۰.
- ض) Sampson, Robert J. & Laub, John H., ۱۹۹۰. "Crime and Deviance over the Life Course: The Salience of Adult Social Bonds". American Sociological Review, Vol. ۵۵ (October: ۶۰۹-۶۲۷).
- ظ) Sampson, Robert J., Groves, W. Byron., ۱۹۸۹. "Community Structure and Crime: Testing Social - Disorganization Theory". American Journal of sociology: ۷۷۴-۸۰۱.
- پ) Smith, Sandra susan, ۲۰۰۵, "don t put my name on it" : social capital activation and job-finding assistance among the black urban poor, American journal of sociology (AJS) Vol.۱۱۱, No.۱, the university of Chicago press, united states of America

۱۱)Cox, robert.(۱۹۸۷). "production, power & world order", Newyork, columbia university press.

۱۲)Radnitzky, gerard. (۱۹۹۷). "strong social systems: Voluntary vs. coercive orders", in grardradnitzky, values and the social order, England, Averbury

۱۳)Stanely, aronowitz. (۱۹۹۵). "reflections on identity" in identity in question, by john rajchman (edi) New york and london, routledge.